

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01613

A DROSHE

Joseph Dov Soloveitchik

•

*Permanent preservation of this book was made possible
by Hubert & Myra Hecht
in memory of
Florence & Harry Mabel*

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַ דרשה

פ ו ן

יוסף דוב הלוי סאַלאַוויטשיק

(פולער טעקסט פון זיין רעדע אויף דער קאָנווענשאַן
פון מזרחי-הפועל המזרחי פון אַמעריקע
אין אַטלאַנטיק-סיטי, כסלו, תשכ"ב)

אַרויסגעגעבען פון

מזרחי-הפועל המזרחי פון אַמעריקע

תשכ"ב

ניו-יאָרק

Printed by Futuro Press, Inc.
476 Broadway, New York 13, N. Y.

א וואָרט צו די לעזער

פון הרב מרדכי קירשבלום

פרעזידענט, מזרח־הפועל המזרחי פון אמעריקע

עס איז פאַר אונז אַ טיפע באַפרידיקונג און מיר באַטראַכטען עס פאַר אַ גרויסען זכות צו פאַרעפענטלעכען דעם פולען און אויטאָריזירטען טעקסט פון דער רעדע וואָס אונזער מורה־דרך, הגאון ר' יוסף דוב הלוי סאַלאַוויטשיק שליט"א, האָט געהאַלטען אויף דער לעצטער קאָנווענשאַן פון מזרח־הפועל המזרחי פון אמעריקע אין אַטלאַנטיק סיטי. הרב סאַלאַוויטשיק רופט עס „אַ דרשה“, אָבער די אַלע וועלכע האָבען עס געהערט פון אים און זיינען בעת מעשה דעהויבען געוואָרען צו די העכסטע הויכען פון אינטעלעקטועלער באַגייסטערונג, האָבען גע־פילט, אַז אַט־די „דרשה“ שטעלט מיט זיך פאַר אַ טיפּזיניגע און אומ־פאַסענדיגע פרעזענטאַציע פון רעליגיעז־נאַציאָנאַלען געדאַנק און זיין פערמאַנענטע צייטמעסיגקייט. עס איז דערפאַר געווען אַלעמענס וואונטש, אַז די דאָזיגע פאַקטישע פראַגראַם־רעדע זאָל אָפגעדרוקט ווערען כדי אַז אויך די, וועלכע זיינען ניט געווען אַנוועזענד, זאָלען טיילען דעם גייסטיגען גענוס ליענענדיג דעם טעקסט אין בראַשור־פאַרם. מיר זיינען דאַנקבאַר אונזער חשוב'ן פריינד, אַסקאַר גרויס, פאַר דער־מעגלעכען אָפצודרוקען און פאַרשפרייטען אַט־די רעדע צווישען די אידישע מאַסען, און מיר דריקען אויס אונזער אָנערקענונג צו הרב דוד טעלזנער, פאַרויצער פון דער קאָמיטע פאַר געזעלשאַפטלעכע באַציאונגען ביים מזרח־הפועל המזרחי פון אמעריקע, פאַר זיין הילף אין פובליקירען אַט־די אינספירירענדיגע אָפּהאַנדלונג.

א

חכמה, בינה, דעת

דער פסוק אין כי תשא (לא, ג) זאָגט „ואמלא אותו רוח אֵלִקים בחכמה ובתבונה ובדעת וכו'“. די איינטיילונג פון וויסן אין דריי פאָזן: חכמה, בינה, דעת, איז אַ יסוד היסודות אין חכמת הנסתר.⁽¹⁾ איך קען ניט אַריינגיין אין אַן אויספירלעכער אונטערזוכונג פון די דריי גרונט־באַגריפן על פי הקבלה. איך וועל זיך נאָר אָפּשטעלן אויף איין אַספעקט פון דער טיפּער מיסטישער אַנאַליזע פון די דריי סטאַדיעס, אין וועלכע דער פּראָצעס פון וויסען און פאַרשטיין איז קלאַסיפּיצירט געוואָרען דורך יהדות, נעמלעך אויף דעם הבדל צווישען חכמה און בינה.

וואָס איז דער אונטערשייד צווישען חכמה און בינה? חכמה איז דאָס געבורט פון וויסן,⁽²⁾ פון אינטעלעקטועלער אויפפאַסונג. ניט אומ־זיסט האָט דער תּרגום ירושלמי איבערזעצט — אין איינקלאַנג מיט אַלע בעלי הקבלה — „בראשית ברא א'“ — בחוכמתא ברא א' ית שמיא וית ארעא. חכמה איז דער ראשית הכל, דער קוואַל, פון וועלכען אַלץ פליסט, די נקודה קדמאה, די התחלה פון דער באַשאַפּענער, מאַטעמאַטיש רעגולירטער וועלט. חכמה איז דער יוד אין שם הוויה, דער מקור פון שכליות און שעפּערישקייט. בינה, דאָגעגען, באַצייכענט אַ מער פּאַר־געשריטענע פּאָזע, ווען דאָס קרישטאָל בלויזע וואַסער, וואָס שפרודעלט אַרויס פון דעם מעין החכמה ווערט פאַרוואַנדעלט אין אַ ברייטען שלענ־געלדיגען טייך, אין דער בחינה „ונהר יוצא מעדן“, ווען די נקודה הויבט זיך אָן צו באַוועגען און שאַפט אַ ליניע וואָס באַוועגט זיך און צייכענט אַן אַ צוויי־דימענסיאָנעלן שטח, ווען דער יוד ווערט אַנטוויקעלט אין אַ

⁽¹⁾ פאַרגלייך דעם פסוק אין משלי ג, י"ט, כ'.

⁽²⁾ רש"י אין כי תשא האָט געטייטשט די דריי טערמינען אין אַ סדר וואָס איז אַנדערש און כמעט פאַרקערט פון דעם, וועלכען די חכמי הקבלה האַבען אַנגענומען.

הרחבה'דיגען ה'. אין מאָדערנע קאָטעגאָריען מיינט חכמה דאָס אינטר-איטיווע דענקען, דאָס אויפלייכטן פון געפילס-שכל, דאָס ערשטע אויפ-בליצען פון די יסודות, פון די עקרים, אָדער אַקסיאָמען, בשעת בינה באַצט זיך אויף דעם דיסקורסיוו-אַנטוויקעלטען און פונאַנדערגעגלידערטן שכל, וועלכער איז אַ מבין דבר מתוך דבר, אויף דאָס אַנאָליזירען און פונאַנדערוויקלען פון די יסודות וועלכע די חכמה אינטואירט און פאַ-סטולירט. דער ערשטער דבר ווערט געבוירן אין דער מיסטעריעז-אומ-ענדלעכער וועלט פון חכמה, דער צווייטער — אין דער פשוט'ער און באַ-גרעניצטער וועלט פון בינה.

אויף יעדען געביט מוז מען אָנהויבען מיט חכמה. אין יעדער וויסענ-שאַפטלעכער דיסציפלין זיינען דאָ יסודות וועלכע מען קען ניט מסביר זיין דורך בינה; מען קען זיי פילען, מען קען זיין איבערצייגט אינטואי-טיוו אָז זיי זיינען ריכטיג, אָבער באַווייזען זייער ריכטיגקייט איז אומ-מעגלעך. אויב אַ מענטש איז ניט געבענטשט פון בורא עולם מיט חוכמתא, מיט דער נקודה קדמאה, מיטן כח פון בראשית צו פילען און זען דעם אמת שיינענדיג מיט אַ וואונדערפולער ליכטיגקייט פון ווייטע האַריזאָנטען, דאָן איז ניטאָ קיין פעדאָגאָג, וועלכער זאָל קענען אים מסביר זיין די אורשפרינגלעכע יסודות, וועלכע זיינען זיך מתגלה צו דעם אינטואיטיווען שכל. זעט איר, ווען איינער איז זיך מתקשה אויפן געביט פון בינה; ער פאַרשטייט ניט די מסקנות, דעם קאָמפליצירטען סיסטעם-אויפבו-י פון אַ באַשטימטער שיטה — דאָמאָלט איז דאָ אַ תרופה למכתו. אויב ער האָט נאָר דורכשניטלעכע כשרונות קען אַ גוטער רבי מסביר זיין אים אַ סך זאָכען און מאַכען דאָס קאָמפליצירטע פשוט. וויכטיגער פון אַלין איז דאָס פילען פון בראשית, פון אַקסיאָמאַטישע אמת'ען אויף יעדען געביט; וויסענשאַפטלעכען, פילאָזאָפישען און אויך לומדות'שען.

דער ענין פון חכמה, נקודה קדמאה, בראשית, איז זיכער אויך וויכטיג אין אונזער פראַקטישען דענקען און האַנדלען. ווען אַ מענטש וויל עפעס לייסטען, דערגרייכען באַשטימטע אָביעקטיווען; ווען ער וויל פאַר-ווירקלעכען אַ גרויסען פראַיעקט, מוז ער געפירט ווערען דורך חכמה, דורך דעם בראשית-געפיל; ער דאַרף קודם-כל אינטואיטיוו פילען, אָז דער פראַיעקט קען רעאַליזירט ווערען, אָז זיין וויזיע איז ניט קיין פוסטער חלום. דער בליץ, דער איינפאַל, דאָס תופס זיין די יסודות — קומט דורך חכמה, דער נקודה קדמאה. די בינה, דער אויסוואַל פון מיטלען און דאָס דעטאַליזירטע וויסען קומען שפעטער. איינער, וועמען די אינטואיציע פעלט, קען בכלל ניט אונטערנעמען קיינע אויפגאַבען. — ניט אויפן

קהל'שען און ניט אויפן פריוואטען געביט. אַ גרויסער דיפלאַמאַט איז
ניט דער, וועלכער קען אויסאַרבעטען אַ מעמאָראַנדום — דערויף זיינען
דאָ עקספּערטען — נאָר דער, וועלכער האָט וויזיע, דער וואָס פּילט
דעם פּוילס פּון געשיכטע, טאַפּט אָן די יסודות פּון פּאָליטישער עקזיסטענץ.
אַ גרויסער סוּחר איז ניט דער, וועלכער קען רעכענען גוט און פּירען
זיינע ביכער — דערצו איז דאָ פּראָפּעסיאָנעלע הילף, — נאָר דער,
וועלכער האָט אינטואַיציע און קען אינסטינקטיוו אַנטדעקען אַן אוצר.
קורץ — בראשית איז דער יסוד פון אַלץ.

ב

הרוצה לטעות — יטעה!

אויך היינט ביינאָכט וויל איך צוגיין צו אונזער באַוועגונג פון שטאַנד-
פונקט פון חכמה; איך וועל זיך אָפּשטעלן אויף דער נקודה קדמאה פון
אונזער אידעאָלאָגיע, אויף אירע אַקסיאָמאַטישע אמת'ען, וועלכע מען
פילט מיטן קאָפּ און מיטן האַרצען, אָבער וועלכע מען קען ניט מסביר
זיין. איך וויל זיך ניט מתווכח זיין מיט קיינעם, ווייל יסודות קען מען
ניט דעבאַטירן — אָדער מען נעמט זיי אָן, אָדער מען וואַרפט זיי אָפּ.
אַ שקלא וטריא איז איבעריק און נוצלאָז. ווי האָט דער רבש"ע געזאָגט
משה'ן, ווען ער האָט אים געפּרעגט ביים שרייבען „נעשה“: מה אתה נותן
פתחון פה למינים? אמר לו, כתוב, והרוצה לטעות יטעה! ווער עס פילט
ניט בכל לבו ונפשו דעם אמת פון אחדות הבורא, וועט אים אָפּילו דער
„אעשה“ אויך ניט איבערצייגען; ער וועט ניט געהאָלפּען ווערען, אָפּילו
ווען די תורה וועט זיך באַנוצען מיט לשון יחיד; פאַרקערט, דער, וועמען
דער בורא עולם האָט געבענטשט מיט וואונדערלעכער בראשית אמונה,
וועט קיין קשיות ניט פּרעגען אויף דער פּלוראַל-פאַרם פון נעשה!

ג

דער ערשטער יסוד — אתה ד' לעולם תשב!

מיר דוכט זיך, אַז דער בראשית פון אונזער באַוועגונג, די נקודה
קדמאה, קען מען פאַרמולירען אין דריי יסודות. לאַמיר זיך איצטער
באַנוגענען מיט צוויי, דעם דריטען וועלען מיר לאָזען אויף שפּעטער.

דער ערשטער בראשית-אמת פון אונזער באַוועגונג איז אונזער אינטואיטיווע איבערצייגונג, אַז די גרינדונג און די דרייצען־יאָריגע עקסיסטענץ פון מדינת ישראל דאַרפען פאַררעכענט ווערען ווי אַ וואונדער־געשעעניש פון אומגעהויערער באַדייטונג אין אונזער געגענוואָר־טיגער געשיכטע. נאָר דער חסד ה' מן העולם ועד העולם האָט עס מעגלעך געמאַכט. די מדינת ישראל וועט אונז אידען אין דער תפוצה העלפען אויפצוהאַלטען אונזער אידענטיטעט און זעלבסט־ווירדע. איך זאָג ניט, אַז זי אַליין איז בכח צו לייסטען די שמירה מעולה פון אונזער המשך און קיום אַלס אַן עם לבדד. אָבער, איינס איז זיכער, אַז זי וועט אַ סך פאַרלייכטערען אונזער אַרבעט אויפצוהאַלטען אַן אַליין־עקסיסטענץ (אַ מין ראַבינזאָן קרוואַ עקזיסטענץ) אויף אַ קליינעם אינזעל אין מיטען פון אַ שטורעמדיגען ים פון אַסימילאַציע, שנאה און גייסטיגער דיסאינטע־גראַציע. איך ווייס, אַז אַ סך וועלען מיט מיר ניט מסכים זיין בנוגע אַט־דער הנחה, אָבער פאַר מיר איז דער צוגאַנג בבחינת מושכל ראשון, אַ בראשית־אמת. מיין בראשית־געפיל, די נקודה קדמאה, דערציילט מיר, אַז פונקט ווי די חכמי התלמוד והמדרש און די חכמי ימי הביניים האָבן אָפגע־פסקנ'ט: „אין הטבע עושה דבר לבטלה“³) אין דער בריאה האָט יעדער זאָך אַ תכלית און דער רבש"ע האָט ניט באַשאַפען אַפילו דעם קלענסטען שלשול שבים צוועקלאָז, אומזיסט, סתם אַזוי; אַזוי פיל איך, אַז „אין בדברי ימי ישראל דבר לבטלה“, און אויב אין יום הששי, ה' אייר, האָט דער רבש"ע געזאָגט „תהי מדינת ישראל!“ איז זיין מאַמר ניט לבטלה, און זיינע רייד בלאַג־דושען ניט אַרום, ח"ו, ווי נשמתין ערטילאין אין אַ מדבר־וועלט. דעם רבש"ע'ס תהי איז דער געגענוואַץ פון תהו!

דערלויבט מיר צו זאָגען אַ פאַר ווערטער צו די סקעפטיקער. אמת, איך קען ניט ברענגען קיין ראיות, אַז די הנחה איז ריכטיג, אָבער אַף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, אויב איר ספק'ט זיך אין דעם בראשית־יסוד, פוק חזי מה יאמרו שונאי ציון; זייער יחס צו מדינת ישראל איז זייער כאַראַקטעריסטיש. מיר האָבען שטענדיג געהאַלטען על פי ההלכה, אַז אויב אַ שונא אַטאַקירט אַ באַשטימטע אינסטיטוציע אין יהדות, איז עס אַ סימן, אַז זי איז יסודות־דיג און פון גרויס חשיבות. מיר האָבן אָפגע־פסקנ'ט, אַז „בשעת הגזירה אפילו על ערקתא דמסאני

³ שבת ע"ו, ע"ב, „אמר רב יהודה אמר רב כל מה שבוא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר תומו לבטלה“. עיין ויקרא רבה, כ"ב, ב'; קהלת רבה, ח', א'; תנחומא סדר חקת א'; מורה נבוכים, ח"ג, פרק כ"ה.

יהרג ועל יעבור" — דאָס פאַרב פון שנירל שטעלט מיט זיך, אין פלוג, ניט פאַר קיין יסוד, פאַר וועלכען מען מוז זיך מוסר נפש זיין. וואָס איז דען דער אונטערשייד צווישען אַ וויסען און אַ שוואַרצען שנירעל! אָבער ווען אַן אנס קומט און גרייפט אַן אפילו דעם קלענסטען מנהג, ווערט דער מנהג פאַרוואַנדעלט אין אַן עיקר, ווי דער איסור ע"ז, ג"ע וש"ד, און מען מוז זיך מוסר נפש זיין. אויב דער שונא גרייפט אַן דעם ערקתא דמסאני, איז עס אַ הוכחה, אַז עס איז כדאי זיך מוסר נפש זיין פאַר דעם מנהג קל. אונזערע שונאים האָבען שטענדיג באַזעסען בלעמ'ס טייוולאָניש-פּראַפעטישע פאַרויסזעהונגסקראַפט און געניאַלע אַפּשאַצונגס-פּעהיגקייט בנוגע אונזערע אינסטיטוציעס. זיי האָבען תמיד אַנגעגריפען די צענטראַלע און חשוב'ע אידישע מוסדות פון וועלכע אונזער קיום און המשך זיינען אָפּהענגיק. שוין אין אַלטערטום האָבען זיי אויסגעלאָזען זייער כּעס צום בית המקדש, שבת, מילה און ספּעציעל צו תּלמוד תורה (שבע"פּ). די שנאה צו תורה איז אַריבערגעפירט געוואָרען אין מיטל אַלטער, ווען מען האָט גמרות געברענגט און אַלערליי בלבולים אויפן אידישען „תּלמודיזם" אויס-געטראַכט. אויף דער שנאה צו תורה שבע"פּ שטויסען מיר זיך נאָך היינט אַן אפילו אין די מאַדערנע טעאַלאָגישע שריפטען פון דעם אַזוי גערופּענעם ליבעראַלען פּליגעל פון דער קריסטלעכער קירך. די טעאַלאָגען וויסען גאַנץ גענוי, אַז די תורה שבע"פּ איז די איינציגע מחיזה וואָס טיילט אַפּ דעם אידען פון דעם ניט-אידען. יע, מיר קענען זיך פאַרלאָזען אויף אונזערע שונאים ווען עס האַנדעלט זיך וועגען דער אַקסיאַלאָגישער אַפּשאַצונג פון אַ אידישער אינסטיטוציע. זיי זיינען די בעסטע פּוסקים!

ווען מיר זעען ווי אַלע שונאי האומה האָבען קאַנצענטרירט זייער כּעס און צאָרען (וואָס איז אייגענטלעך געריכטעט קעגען אונזער פּאָלק) אויף דער מדינה; ווען מיר באַמערקען ווי זי איז געוואָרען דאָס ציל-ברעט פאַר אַלע אַנגריפען און בלבולים; ווען מיר נעמען דעם פּאַקט אין אַכט, אַז די עקסיסטענץ פון דער מדינה שטערט נאַסער'ן, כּרושטשעו'ן, נעהרו'ן און אויך אַ סך קריסטלעכע גייסטלעכע, — איז עס דער בעסטער סימן, אַז די מדינה האָט אין זיך גרויסע באַהאַלטענע כּחות און אַז זי, טראַץ

⁴ עיין בפירושו של ר"ת תוס' דה' אפילו, סנהדרין, ע"ד, ע"ב, כמו כן עיין שם ברש"י שכתב: „שאיך כאן מצוה אלא מנהג בעלמא". דרך אבן, רש"י איז מפרש דעם מאמר אין שייכות מיטן צורת הקשר און ניט מיטן קאָליר, ווי דער ר"ת. דער רמב"ם האָט זיך אויסגעדיקט: „אפילו אחת משאר מצוות", און האָט ציטירט רבי יוחנן כמעט בוכשטעבליך: „אפילו מצוה קלה". עיין בכ"מ שמה.

דעם שטויב פון חולין וואָס באַדעקט איר, באַזיצט אינערע קדושה וואָס פליסט פון קדושת הנצח פון דער כנסת ישראל.

על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו — פון דער טאָטאָך אַליין, וואָס דער וויסטער הר ציון האַלט נאָך אין איין רייצן די שועלים, וועלכע קענען רואיק ניט צוקוקען צו אַ מדינה, קליין און אַרעם, זאַמדיג און הייס, מיט אַ שטיינערנעם באַדען און מיט קופערנע הימלען — ניין חדשים פון יאָר; פון דער עובדא אַליין, אַז די שועלים האַלטען אין איין אַרומגיין נערוועז אַרום דעם הר ציון, אין איין זוכען חסרונות, מקומות התורפה, עוולות אין דעם הר-ציון, אין איין אינטריגירען קעגען אים; פון דעם פאַקט אַליין וואָס די שועלים, וועלכע קאַנטראַלירען אומגעהויערע שטרע-קעס פון לאַנד, מעכטיגע מלוכות, צענדליגער און הונדערטער מיליאָנען מענשען, האַבען אַן אומפאַרשטענדלעכען פחד און אַ פאַראַדאַקסאַלע שנאה צו דעם הר ציון ששמם, פאַר דער האַלב-וויסטער מדינה; פון דער משוגענער דערשיינונג אַליין, וואָס די שועלים, אין אַ צייט, ווען די וועלט שטייט אויפן אַפגרונט פון משוגעת און טאָטאַלער פאַרניכטונג, קענען ניט פאַרגעסען דעם הר ציון און מדינת ישראל, שרייט אַרויס דער גרויסער בראשית-אמת, די נקודה קדמאה, אַז „אתה ה' לעולם תשב, כסאך לדור ודור“, אַז אין ארץ ישראל און אין מדינת ישראל, טראָץ די בערג פון חול, פון וואַכענדיגען זאַמד, וועלכע פאַרשטעלען דאָס ליכט און דעם שיין פון קדושה, געפינט זיך דער אייביגער כסא הכבוד פון בורא עולם, דעם גרויסען אמת האָט געוואוסט ר' עקיבא ווען עס האָט אים באַהערשט אַ געלעכטער פון פרייד, אמונה אין נצחון, אין דער בחינה פון „ויפול על פניו ויצחק“, דערזענדיג אַ שועל יוצא מבית קה"ק.

ד

דער צווייטער יסוד — לא בשמים היא!

דער צווייטער בראשית-אמת, אויף וועלכען אונזער באַוועגונג איז באַגרינדעט דריקט זיך אויס אין אַ פערצנטן „אני מאמין“. אין וואָס באַשטייט אַט-דער אני מאמין? אין אַ פשוט'ער דעקלאַראַציע: „אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה נתנת לקיום, לגישום ולריאליזציה מלאה בכל מקום ובכן זמן, בכל המערכות החברתיות, הכלכליות והתרבותיות; בכל הנסיבות הטכנולוגיות ובכל התנאים הפוליטיים.“ די תורה איז

רעאליזירבאר שטענדיג און אומעטום, אין אַלע געזעלשאַפטלעכע, עקאָ-
 נאַמישע און קולטורעל-פּאָליטישע קאָנסטעלאַציעס און אומשטענדען;
 די תורה איז רעאליזירבאר סיי אין דער איינפאַכער און האַמאַגענער געטאַ
 געזעלשאַפט און ווירטשאַפט, וואו אידען זיינען געווען בבחינת „אוכלי מן“
 און וואו די גאַנצע סביבה איז געווען דורכגעוויקט מיט אידישקייט און
 וואו די גאַס איז געווען אַ המשך פון דער היים און סיי אין דער קאָמפּליציר-
 טער, טעכנאָלאָגיש-אַנטוויקעלטער און וויסענשאַפטלעך-אויסגעפלאַנצירטער
 מאָדערנער געזעלשאַפט און ווירטשאַפט, וואו דער איד איז אינטעגרירט
 אין זיין סביבה און וואו דער רשות הרבים האָט קיין קשר ניט מיטן רשות
 היחיד פון אידען; די תורה איז רעאליזירבאר סיי אין גלות, וואו זי
 פאַרנעמט זיך מיט דעם פּריוואַטען לעבען פון אידען, און סיי אין אַ
 אידישער מדינה, וואו זי מוז זיך באַשעפטיגען מיט נייע פּראָבלעמען
 און אַרומנעמען עפענטלעכע לעבענס-פאַרמען. דעם אני מאמין האָט פאַר-
 מולירט משה רבינו דעם לעצטען טאַג פון זיין לעבען בשעת ער האָט
 זיך געזעגענט מיט אידען, וועלכע האָבען געהאַלטען ביים איבערגיין
 פון אַ מדבר וואַנדער-לעבען צו אַ מלוכה-לעבען אין ארץ ישראל; „כי
 המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלת היא ממך ולא רחוקה
 היא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפּיך ובלבבך לעשותו“. ניט נאָר
 אוכלי מן, באַשיצט דורך די ענגי הכבוד, נאָר אויך די באי הארץ, וועלכע
 מוזן אַנטוויקלען אַ וויסענשאַפטלעך און אַרגאַניזירען אַ מלוכה געזעלשאַפט
 קענען אָפהיטען די תורה.

באמת איז דער אני מאמין מרומז אין דעם ניינטען עיקר פון „זאת
 התורה לא תהא מוחלפת“. אָבער יעדער איד האָט געדאַרפט פּראַקלאַמירען
 דעם יסוד קלאָר און דייטלעך יעדען פּרימאַרגען ווען ער פאַרענדיקט
 דאָס זאָגען פון די איבעריקע אני מאמינ'ס. וואָס פאַר אַ ווערט האָט דאָס
 כּסדר'דיגע איבער'חזר'ן פון די אני מאמינ'ס, אויב מען גלויבט ניט,
 מיטן גאַנצען האַרצען, אין דער רעאליזירונג פון דער תורה אַלעמאַל
 און אומעטום.

דער אני מאמין שליסט אויס צוויי שיטות, וואָס אויפן ערשטען
 אויגענבליק זיינען זיי ווייט איינע פון דער אַנדערער כרחוק מזרח ממערב.
 פון איין זייט שליסט אויס דער אני מאמין אַלע עקספּערימענטען פון די
 מתקני דת — רעפּאַרמען למחצה, לשליש ולרביע — וועלכע טענה'ן, אַז
 די הלכה אין איר שלמות פּאַסט זיך ניט אַריין אין די ראַמען פון אונזער
 וויסענשאַפטלעך-אינדוסטריעלער געזעלשאַפט, און אַז כדי צו ראַטעווען
 דעם שטאַם, מוז מען אָפּשניידען די צווייגען. דער אני מאמין פון „כי

קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" שטעלט פעסט אז די הלכה איז אלעמאל אקטועל און גילטיק (אפילו אין 1962).

אבער, דער אני מאמין פון „כי קרוב אליך הדבר מאד" ווארפט אויך אפ אן אנדער שיטה, נעמלעך, אז פרישה מן העולם איז דער איינציגער וועג צו קיום תורה. אין אנדערע ווערטער, די פארטרעטער פון שיטת הפרישה, פולשטענדיגער סעפארטישקייט, זיינען מודה בשתיקה צו די מתקני דת, אז אין דער מאדערנער קולטור-היסטארישער קאנסטעלאציע זיינען שמירת המצוות און לימוד התורה כמעט אוממעגלעך. אויך זיי פעלט די אינערע איבערצייגונג, אז די תורה, אלס תורת הנצח, קען פאר-וירקלעכט ווערען אין אלע סאציאלאגישע טראנספארמאציעס צו וועלכע א דינאמישע געזעלשאפט, וואס שטייט קיינמאל ניט אויף איין פלאץ און וואס האלט זיך ווי א מעכטיקער שטראם אין איין באוועגונג, איז אונטער-ווארפן, בשעת די מתקני דת קלייבען אויס איין לייזונג, וויילען זיי אויס אן אנדערע וועלכע איז דער היפוך פון דער ערשטער. מיר ווארפען אפ די שיטת ההתבדלות אלס געפערלעך פאר דעם קיום האומה. אונטער די אומשטענדען, וואס זיינען געשאפען געווארען אין די לעצטע צוואנציג יאר, ווען דער רוב מנין און רוב בנין פון דער אומה הישראלית האט זיך איבערגעטראגען אין די מערב-לענדער, און איז פארבונדען געווארען שפראכלעך, עקאנאמיש, פאליטיש מיט דער אלגעמיינער געזעלשאפט, איז די שיטת הפרישה פשוטער זעלבסטמאָרד. דורך איר זיינען מיר אין סכנה רעדוצירט צו ווערען צו אַ קליינער סעקטע וואס וועט ניט מאריך ימים זיין. מיר שטעלען פייערלעך פעסט אז דער יסוד פון נצחיות התורה גיט אונז די גאראנטיע, אז די תורה קען געלערענט און אפגעהיט ווערען ניט נאָר אין בית המדרש אָדער אין געטאָ, נאָר אין יעדען ווינקעל פון דער ערד, צי דאָס איז אַ מאָדערנע הויז, אַ לאַבאָראַטאָריע, אַ קאַמפּוס אָדער אַ פּאַבריק, אין פּריוואַטען אָדער מלוכה'שען לעבען. מיר מינימיזירען ניט די שוועריקייטען און די קאָמפּליצירטע פּראַבלעמען וועלכע זיינען פאַרבונדען מיט חיי קדושה אין אַ מאָדערנער געזעלשאַפט, אָבער מיר גלויבען אין „עלה בעלה וכו' כי יכול נוכל לה!"

ה

די ברכות

מיר וועלן, אי"ה, איבערמאָרגען ליינענען די מערקווירדיגע דערציי-לונג וועגען די ברכות. רבקה האָט געפּאָדערט פון יעקב'ן ער זאָל זען

אַרויסקריגען די ברכות פון טאַטען. מיט אַן אויטאָריטאַטיווען טאָן האָט זי געזאָגט יעקב'ן: „ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אותך וכו'“. פאַרוואָס האָט זיך רבקה אַזוי פאַר'עקשנ'ט, אַז יעקב זאָל אונטער אַלע אומשמענדען קריגען די ברכות? ווייל רבקה האָט געוואוסט, אַז אויב עשו וועט זיין דער איינציגער „יודע ציד, איש שדה“, דער איינציגער וויסנ־שאַפטלער, טעכניקער, לאַנדווירט, רעדנער, פּאָליטיקער; דער איינציגער וועלכער וועט באַהערשן אַלע פּאָזן פּון ברויזנדיקן לעבן, איז קיין צוקונפט ניטאָ פאַר יעקב'ן. אויב עשו וועט זיין דער גאַנצער בעל־הבית אין רשות הרבים, וועט ח'ו קומען אַ צייט, ווען יעקב וועט פאַריאַגט ווערען ניט נאָר פּון דער גאַס, דער עפענטלעכקייט, נאָר אויך פּון זיין רשות היחיד, פּון זיינע אוהלים... אויב אין באַר־שבע, אַרום בית מדרש פּון שם ועבר האָט זיך נאָך יעקב געקענט אָפּשיידן פּון שדה, פּון תּוהו ובוהו פּון חוליג'דיגען לעבען, אויב דאָרט האָט ער זיך נאָך געקענט דערלויב־בען איבערצולאָזען די שדה צו עשו'ן, וועט ער עס אָבער ניט קענען טאָן ווען ער וועט דאַרפּען עמיגרירען אין אַ נייעם לאַנד, אין אַ נייער געזעלשאַפט, וואו דער יחיד וועט אויך מוזען האַבען אַ חלק אין רשות הרבים' אין שדה. „לך נא אל הצאן“ מיין זון, לערן זיך אויס ווי אַרויסצוגיין אין שדה, לערן זיך אויס ווי צו קעמפּען פאַר „טל השמים ומשמני הארץ!“, לאַז ניט עשו'ן באַהערשען אַלץ! לערן זיך אויס צו האַלטען אַ גמרא, צו דאָוונען מנחה, אָפּהיטען שבת און כשרות, און מחנך זיין דיינע קינדער לתורה, ניט נאָר אין די היימישע געצעלטען פּון שם ועבר, נאָר אויך אין ווייטען לאַנד פּון חרן, אין שדה, וואו מיט איין האַנט וועסט דו האַלטען אַ גמרא און מיט דער אַנדערער וועסטו האַלטען אַן אַקעראַיזען צו כובש זיין דעם באַדען און אַ שווערד צו פאַרטיידיגען זיך. יעקב, די גרויסע שדה דאָרף ניט זיין דווקא אַ מקום טומאה. יהדות גלויבט, אַז די שדה אין אַלע אירע פאַרמען און אומוואַנדלונגען, אין איר שנעלער אויסבריי־טערונג און אין איר באַצויבערטען גלאַנץ, קען זיין שיין און פּראַכטפול, אויב עשו, דער אַגנאַסטיקער, דער וואולגאַרער מאַטעריאַליסט, דער ציינישער כּופּר, וועט ניט בלייבען דער איינציגער בעל־הבית. יעקב, דו קענסט אַריינברענגען אַצילות אין שדה, דו ביסט בכח איר צו מקדש זיין. דורך דיר וועט די שדה געפינען איר תיקון. פאַרקערט, עשו געפינט ניט קיין מנוחת הנפש אין שדה; זיין אַרבעט דאַרטען באַפּרידיגט אים ניט. ער איז מיד און אַנטוישט. ויבא עשו מן השדה והוא עיף. פּון איין זייט איז עשו אַ מנצח, אַ כובש עולמות; ער איז גאווה'דיק און עזות־פּנימ'דיק; ער טרוימט וועגען באַזיגען די גאַנצע שדה, וועגען פליהען אין די ווייטע

וועלטען. פון דער אַנדער זייט אָבער איז דער זעלבער יודע ציד באַזיגט געוואָרען דורך זיינע אייגענע דעראַבערונגען; ער איז עיף, גייסטיג דער־שעפט און אַפּגעריסען פון זיינע מעטאָפיזיש־עקזיסטענציאַלע וואַרצלען; ער בלאַנדזשעט אַרום אין אַ עולם התהו. יצחק, וועלכער האָט מורא געהאַט פאַר יעקב'ס אַרויסגיין פון די אהלים און זיין פאַרוויקעלט ווערען אין דער שדה, האָט סוף כל סוף אַנערקענט רבקה'ס טענה און האָט מודה געווען, אַז יעקב וועט ניט נאָר קענען וואַלטען און שאַלטען אין דער שדה ווי אַן עקספּערט (ניט קיין קלענערער ווי עשו) נאָר אַז די שדה, אין וועלכער יעקב וועט געוועלטיגען, וועט האַבען עפעס מערק־ווירדיגעס, אייגענאַרטיגעס — די ברכה פון גאָט. יעקב'ס שדה וועט רע־פלעקטירען דאָס ליכט פון דער שכינה. יעקב וועט ניט נאָר לייסטען אַ סך אין דער שדה, נאָר אויך געפינען אין איר אַ זינען און אַ תכלית. נאָר יעקב באַזיצט דעם כשרון צו פאַרוואַנדלען די ברוטאַל־מעכאַנישע שדה אין אַ גן א־לקים, אין אַ מקום פון שמחת הנפש און מנוחת הנפש. „וירח ריח בגדיו וכו' ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ד'." אודאי איז לייכטער צו בלייבען אין די אהלים און ניט אַרויסגיין אין שדה. אודאי איז איינפאַכער צו האַלטען די גמרא מיט ביידע הענט. אָבער ווען די היסטאָרישע אומשטענדען צווינגען דעם אידען זיך באַשעפטיגען אויך מיט דער שדה און צוזאַמען מיט דער גמרא האַלטען עפעס די מאַדערנע מכשירים פון דער מלחמת החיים, מוז ער זיין מוכן ומזומן דורכצופירען די מיסיע. בקיצור, יעקב דאַרף מקדש זיין די שדה.

איר פאַרשטייט דאָך, אַז די בראשית־הנחה וועגען דער וויכטיגקייט פון קידוש השדה, וואו עשו האָט געהערשט ביז ניט לאַנג מיט אומבאַ־גרעניצטער מאַכט, איז גילטיג ספעציעל אין ארץ ישראל. די מדינה איז אַ שדה, זי איז זיך עוסק מיט ווירטשאַפט, פינאַנץ, פּאָליטיק, טעכנישער, וויסנשאַפטלעכער און מיליטערישער אויסבילדונג פון דער יוגנט, א. א. וו. דאַרף יעקב, דער רעליגיעזער איד, בלייבען פאַרשפּאַרט אין זיינע אהלים און ניט וועלען אַרויסקריגען די ברכות פון זיין טאַטען? דאַרף ער איבערגעבען די גאַנצע שדה, די ניט־רעליגיעזע פאַרטייען מיט'ן טל השמים און מיט'ן משמני הארץ? אָדער פיליכט דער היפוך איז ריכטיג: מיר דאַרפען פּאָלגען רבקה'ן און אַריינדרינגען אין דער שדה? אונזער אינטואיציע האָט אונז, מזרחי חברים, דיקטירט, אַז הלכה כרבקה (די השגחה און יצחק אַליין האַבען מסכים געווען מיט איר). דערפאַר האָט אונזער באַוועגונג אָפּען דערקלערט, אַז מיר פּאָדערען די ברכות, דעם „מטל השמים ומשמני ארץ", מיר פּאָדערען אַ חלק אין יעדער פּאָזע פון

בנין הארץ, אין דער ווירטשאַפֿט — דורך בויען קיבוצים; אין דער אַרבעטער באַוועגונג — דורך אַרגאַניזירען דעם רעליגיעזען אַרבעטער; אין חינוך — דורך גרינדען שולען; אין דער פּאָליטיק — דורך אַרגאַניזירען אַ פּאָליטישע פּאַרטיי מיט ספּעציעלע פּאַרטערטער אין דער כנסת.

1

נטירותא דדהבא

דער לעצטער פונקט איז שנוי במחלוקת.

א סך טענה'ן, און דער מזרחי האָט געדאַרפט נאָר זיין אַ ריין קול-טורעלע און דערציאונגס-באַוועגונג און זיך ניט פאַרנעמען מיט פּאָליטישע פּראַגען. די מיינונג ווערט אַרויסגעזאַגט פון אַ סך רעליגיעזע אידען דאָ אין לאַנד און אין ארץ ישראל. את חטאי אני מזכיר, אַ לענגערע צייט האָב איך אויך סימפּאָטיזירט מיט דער שיטה, און געהאַלטען, אַז דער רעליגיעזער איד דאַרף זיך דע-פּאָליטיזירען. לאַמיר פעסטשטעלען, אַז די שיטה איז ניט ריכטיג; איך האָב געמאַכט אַ טעות, און אַזוי אַ סך פון מיינע חברים.

ווען דער מזרחי און די אַנדערע רעליגיעזע פּאַרטייען זאָלען זיך אויפלייזען, וועלען אַ סך רעליגיעזע דערגרייכונגען פאַרלאָרען גיין. ספּעציעל וועט רואינירט ווערען דער חינוך ממלכתי דתי. אויך דער חינוך עצמאי וועט זיך ניט קענען האַלטען. איר וועט מיר פרעגען פאַרוואָס? פשוט, ווייל עס איז אוממעגלעך פאַר אַ סעקולערער פּאַרטיי, אפילו ווען זי איז ניט אַנטי-רעליגיעז און אפילו ווען זי האָט טויזענטער רעליגיעזע אידען אין אירע רייען וועמענס הצטרעות'ן זי זאָל וועלען באמת באַפרידיגען, צו טאָן די אַרבעט מיט דער זעלבער זאַרג ווי אַן אַרגאַניזירטע באַוועגונג פון פרומע אידען. איך, למשל, בין גרייט מסכים צו זיין, אַז מפּאָי איז אויפריכטיג בנוגע דער אויפשטעלונג פון אַ רעליגיעזער סעקציע און אַז די אַנשטעלונג פון אַ חסידי'ישען רבי'ן אַלס איר רעליגיעז-גייסטיגער מורה-דרך און די פונאַנדערטיילונג פון רעליגיעזע אַרטיקלען צו פאַרשיידענע ישובים איז געווען אַן ערענסטער פאַרווך נאַכצוקומען די פּאָדערונגען פון די פרומע אידען, וועלכע געפינען זיך אין די ישובים. איך בין אין דעם פרט מער אַפטימיסטיש ווי מיינע חשוב'ע חברים אין ארץ ישראל, וועלכע זאָגען, אַז די גאַנצע אונז-טערנעמונג איז ניט ערנסט און אַז ס'איז מער ניט ווי אַ פּאָליטישע שַע מאַנעוורע. איך גלויב, אָדער, לכל הפחות, וויל גלויבען, אַז

מפא"י איז ערליך אין דעם. מיינט עס אָבער, אָז מיר דאַרפֿען אויפֿ־לייזען אונזער באַוועגונג און פאַרלאַזען זיך אויף מפא"י אָז זי וועט זיין דער מלאך הממונה על הדת והמסורה? אַוודאי ניט, פאַרוואָס? איך וועל אייך ענטפערן מיט אַ מעשה. בשעת די רוסישע רעגירונג האָט אין פאַריגען יאָרהונדערט געוואָלט שליסען די חדרים אין רוסלאַנד, זיינען זיך צוזאַמענגעקומען די גדולי התורה אין פעטערבורג און באַטראַכט מיטלען ווי צו ראַטעווען דעם טראַדיציאָנעלען חינוך. אויף איינער פון די אספות איז באַשלאָסען געוואָרען, אָז מען זאָל האַבען אַ שטענדיגען פאַרשטייער אין פעטערבורג, וועלכער זאָל שטיין על המשמר און זיך באַ־מיען צו באַשיצען דעם טראַדיציאָנעלען חינוך מיט אַלע מיטלען. אַלס קאַנדידירט פאַר דער זייער פאַראַנטוואָרטלעכער שטעלע האָט מען דאַמאָלט פאַרגעשלאָגען דעם נאַמען פון אַ באַשטימטער פּערזאָן, וועלכער איז געווען אַ גרויסער מקורב צו ר' יוסף בער'ן. אַלע רבנים האַבען מסכים געווען. צו אַלעמענס איבעראַשונג אָבער האָט זיך ר' יוסף בער אויפֿ־געשטעלט און געזאָגט, אָז ער איז קעגן דער נאַמינאַציע. די רבנים האַבען אָנגעהויבען שרייען פון אַלע זייטען: בריסקער רב, ער איז דאָך אייערער אַ ידיד נפש און איר אַליין האָט דאָך אים אַ סך מאָל געלויבט און געזאָגט אויף אים, אָז ער איז אַ ירא שמים און אַ איש אמת; פאַרוואָס זאָלט איר ניט האַבען קיין פאַרטויען אין אים? דארויף האָט ר' יוסף בער געענטפערט: אַוודאי איז ער אַ גרויסער ירא שמים און אַן ערלעכער איד, אָבער פונדעסטוועגען בין איך געגען זיין קאַנדידאַטור. איך ווייס אַ שטיקל גמרא אין בבא קמא דף ס"ב, ב: „אמר רבא: הנותן דינר זהב לאשה ואמר לה 'הזהרי בו, של כסף הוא' וכו' פשעה בו — משלמת של כסף, דאמרה ליה: נטירותא דכספא קבילי עלי, נטירותא דדהבא לא קבילי עלי." אין אַנדערע ווערטער: ווען די אשה וואָלט געוואוסט, אָז דער דינר איז געמאַכט פון גאָלד, וואָלט זי אים בעסער געהיט און די פשיעה וואָלט זיך ניט געטראַפֿען.⁵) אמת, מען דאַרף אויך היטען אַ דינר

⁵) על פי דרך הפשט באַרוט די סוגיא אויף דער הלכה פון קבלת שמירה, אַזוי איז דאָך דער לשון הגמ': „נטירותא דכספא קבילי עלי, נטירותא דדהבא לא קבילי עלי." פשוט, די אשה האָט זיך ניט מתחייב געווען אין דער שמירה פון אַ דינר זהב. ממילא דאַרף זי נאָר צאָלען, אין פאַל פון פשיעה, פאַר אַ דינר כסף, דער פסיכאָ־לאָגישער מאַמענט שפילט, אין פלוג, קיין ראַלע ניט. אפילו ווען זי וואָלט ניט געווען גרייט צו היטן אַ דינר של זהב בעסער ווי אַ דינר של כסף, וואָלט זי אויך ניט מתחייב געווען צו צאָלען פאַר אַ דינר של זהב, ווייל עס פעלט קבלת שמירה בנוגע דעם דיפערענציערע צווישען כסף און זהב.

של כסף, ווייל עס האָט אויך אַ ווערט; פונדעסטוועגען היט מען אַ דינר של זהב אַנדערש, מיט מער אויפמערקזאַמייט, מיט מער זהירות, ווי אַ דינר של כסף. דעריבער האָט ער געדאַרפט דער אשה זאָגען, אַז עס איז של זהב. און אויב ער האָט איר דעם סוד ניט מגלה געווען, איז זי נאָר פאַרפליכטעט צו באַצאָלען, אין פאַל פון אַ פשיעה, דעם ווערט פון אַ דינר כסף. יע, האָט ר' יוסף בער אויסגערופען, ביי מיר איז דער חדר, דער אַלטער חינוך, אַ דינר של זהב, דאָס אַפעל פון אויג; ער איז מיר אומ־ געהויער טייער און ליב, ווייל אַן אים זע איך ניט קיין עתיד פאַר דער כנסת ישראל. דער אַלטער חינוך פאַר מיר איז דער יסוד היסודות פון אונזער עקזיסטענץ. ביי מיין טייערען פריינד איז דער חדר אויך טייער, אָבער ער איז נאָך אין דער בחינה פון אַ דינר של כסף. איך קען אים און זיינע השקפות. ער דענקט ניט, אַז אַן דעם חדר וועט יהדות אונטער־ גיין; ער שטעלט זיך פאַר אַ כנסת ישראל אַן אַ חדר. אוודאי וועט ער היטן דעם דינר — דעם חדר, ערלעך און ראַיעל, אָבער ער וועט זיך ניט מוסר נפש זיין ווי מיר. ממילא וויל איך אים ניט ממנה זיין אַלס שומר. איך וויל אַז דער שומר זאָל אַפשאַצען דעם דינר פונקט ווי איך אַלס של זהב און ניט ווי עס דוכט זיך אים, אַז ער איז גאַר של כסף.

לאַמיר אַפילו אַננעמען, אַז די מפא"י, די ליבעראַלע און חירות פאַרשטייען דעם ווערט פון יהדות און האַלטען אויך, אַז אַ רעליגיעזע ארץ ישראל איז וויכטיק כדי צו פאַרבינדען די אידען אין דער דיאַספּאָראַ מיט דער מדינה — הויבט זיך דאָך אויף די פּראָגע; וואָס איז יהדות ביי זיי — אַ דינר זהב, ווי זי איז ביי אונז, אַדער נאָר אַ דינר של כסף? דענקען זיי אין די זעלבע קאָטעגאָריען פון דינר של זהב ווי מיר, אַז אַן אַ שבת קען קיין כנסת ישראל ניט עקזיסטירען, אַז אַן כשרות ווערט טמא די אידישע הויז, אַז נשואי תערובת אונטערגראַבען די יסודות פון אונזער קיום, אַז אַן אַ רעליגיעזען חינוך וועט אַלץ אונטערגיין? ועל כולם, גלויבען זיי, ווי מיר, אַז אַ וואַכעדיגע ארץ ישראל איז קיין ארץ ישראל ניט און אַז נאָר אויף אַן ארץ ישראל מיט קדושה האַבען מיר געבעטען און געוואַרט טויענטער יאָרען? פרעגט זיי אַליין און זיי וועלען אייך ענטפערען, אַז זיי זיינען ניט מסכים מיט אונז בנוגע אונזער השקפה. זיי פאַסען אויף יהדות אַלס אַ וויכטיקע אינסטיטוציע, אָבער בשום אופן וועלען זיי ניט צוגעבען אַז יהדות איז דער יסוד היסודות פון אונזער טאַטאַלער עקזיסטענץ. פאַר זיי שטעלט מיט זיך יהדות פאַר אַ ווערט, און אפשר אויך אַ גרויסען ווערט, אָבער אונטער קיינע אומשטענדען אַ דינר של זהב. יהדות פאַר זיי איז אַ דינר של כסף, און לאַמיר דערקלערען אַפען איינמאַל פאַר

אלעמאָל: מיר זיינען ניט אַזעלכע שוטים איבערצוגעבען אַ דינר של זהב צו אַ שומר וועלכער דענקט אַז עס איז מער ניט ווי אַ דינר של כסף. דעם דינר של זהב וועלען מיר קיינעם ניט אַנפאַרטרויען; מיר וועלען אַליין זיין די שומרים, און מיר וועלען דעם דינר היטען פון פשיעה, גניבה, אבדה און אונסים. אויב אַבער מיר קענען דעם דינר ניט אַנפאַרטרויען צו קיינעם ניט און מיר מוזען ווערען שומרים, דאַמאַלט מוזען מיר זיין פאַליטיש אַרגאַניזירט. ווי קענען מיר היטען דעם דינר, אויב עס וועלען אונז פעלען די נויטווענדיגע פאַליטישע מכשירים!

עס איז ריכטיג, אַז אַ פאַליטישע פאַרטיי מוז פאַרהאַנדלען, זיך דינגען, אַמאַל נעמען ווייניגער וויפיל מען פאַרלאַנגט, אויסטוישען הנחות אויף הנחות — קורץ: זיך עוסק זיין אין דאָס וואָס מען רופט עס אין ארץ ישראל „מיקוח“. געוויינלעך, אַז מען איז זיך עוסק אין פאַליטיק ווערט דער שם טוב פון די עסקנים נפגם. דער וועלכער טוט גאַרניט, קען ניט באַגיין קיין פעלערן און ער ווערט ניט אומריין. ידים שניות לטומאה, ווייל ידים עסקניות הן. פונדעסטוועגען האָט נאָך קיינער ניט געזאָגט, אַז אַ איד דאַרף זיין אַ יושב בטל און ניט מסיח דעת זיין, כדי ער זאָל ניט מטמא זיין די הענט. אדרבה, זאָל ער באַנוצען די הענט און זיי נאָכהער מטהר זיין דורך נטילת ידים. די גאַנצע אינסטיטוציע פון נטילת ידים איז מתוקן געוואָרען פאַר ידים עסקניות!

ז

וארד להצילו

איר מיינט, אַז עס איז געווען לפי כבודו של הקב"ה צו פאַרהאַנדלען מיט פרעה'ן, מאַכען הנחות צו דעם טיראַן: „עתה נלכה באַ דרך שלשת ימים במדבר ונבחה לה' אֶל־קינּוֹ". איז עס געווען לפי כבודו של הקב"ה, אַז זיין שליח משה זאָל צענדליגער מאָל גיין צו פרעה'ן דינגען זיך מיט אים; ברענגען מכות, אַפּשרייען זיי, זיך לאָזען אַפּנאַרען און נאָכע ברענגען אַ נייעם נגע? ווי שיין דריקט זיך דער מדרש שמות אויס: „משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות; אמר: מה אעשה? לטמא את עצמי אי אפשר ולהניח תרומתי אי אפשר! מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחזור ומטהר ולא אאבד את תרומתי. כך אבותינו במצרים הן תרומתו של הקב"ה וכו' היו בין הקברות וכו' כי אין בית

אשר אין שם מת וכו' אמר הקב"ה וכו' להניחם אי אפשר מוטב לירד ולהצילם וכו' וארד להצילו".⁶ די פארהאנדלונגען מיט פרעה'ן, די עונשים וואס דער רבש"ע האָט געשיקט אויף פרעה'ן ווערען באַטראַכט דורך די חכמי המדרש אַלס אַ ירידה כביכול פאַרן רבש"ע, דעם בעל החסד והרחמים; דער רבש"ע האָט זיך כביכול מטמא געווען מיט זיין אינטער-ווענירען אין מצרים, מיט זיין ווענדען זיך צו פרעה'ן און האָבען אַ מגע ומשא מיט אים. אָבער בשעת אידען זיינען אין גלות און מען דאַרף שאַפען אַ כנסת ישראל און פירען איר צום הר סיני כדי איר צו דערהויבען צו אַ ״ממלכת כהנים וגוי קדוש״, מוז, כביכול, דער רבש"ע טאַן זאַכען וואָס זיינען ניט פאַסיק און שלא לפי כבודו. ״וארד להצילו״ — יציאת מצרים איז, אמת, געווען אַ ירידה פאַר'ן בורא עולם, אָבער די מטרה איז הצלת ישראל און זי מאַכט פון דער ירידה אַן עליה.

אָודאי איז פאַליטיק אַ ירידה פאַר רעליגיעזע אידען, פאַר תלמידי חכמים, בני תורה, בעלי תריסין במשנה ובגמרא. אָבער זיי טוען עס בבחינת ״וארד להצילו״. די ירידה איז מציל יהדות. יהדות האָט פיל מאָל אָפּערירט מיט דער אידייע פון ירידה צורך עליה. אין קבלה איז די אידייע אַ כלל גדול. אויך די הלכה ווייסט פון איר. דער יסוד פון פקוח נפש באַרוט אויף דער אידייע ״אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמר שבתות הרבה״.⁷ ממילא זאָגן מיר, מוטב שנטמא את עצמנו, בעסער זאָלען מיר אומריין ווערען, אידער יהדות זאָל טמא און פאַרגעסען ווערען. ליצים און סתם בעלי לשון הרע זאָגען, אַז מיר זיינען פאַליטיש-שענס, אַז מיר זיינען עוסק אין מיקוח, אַז מיר זיינען ניט פאַראינטערע-סירט אין אַוועקשטעלען די יהדות על מכונה, נאָר אין אונזערע אייגענע

⁶ עיין מו"ג ח"א, פרק י': ״וכן כשתרד מכה באומה או באקלים כפי רצונו הקדום וכו' לספר שהשם פקד מעשיהן ואח"כ הוריד בהם העונש יכונה הענין הזה ג"כ בירידה להיות האדם שפל ונבזה שיפקדו מעשיו ויענש עליהם וכו'״.

⁷ דער טעכנישער אויסדרוק ״ירידה צורך עליה״ (אין פשוט פיזישען זינען) איז דערמאָנט אין מס' מכות, ז' ע"ב, בנוגע דער הלכה ביי רוצח בשגגה ״כל שברך יריתו גולה ושלא בדרך יריתו אינו גולה״. רש"י טייטשט די ווערטער ״להביא ירידה שהיא צורך עליה״ לחיוב; ד. ה. דער רוצח איז גולה, ווייל מען באַטראַכט דאָך די באַוועגונג אַלץ ירידה. דער רמב"ם אין פ"ו מה' רוצח ושמיית נפש הי"ג לערנט די הלכה לפסור. ער האַלט, אַז וויבאַלד די באַוועגונג איז צורך עליה דאַרף זי קלאַסיפֿיצירט ווערען אַלס עליה. עיין בכ"מ דאַרטען. יעדענפאַלס האָט די הלכה פון ירידה צורך עליה אין באַציהונג צו גלות קיין שייכות ניט מיט דער אידייע וועלכע מיר באַהאַנדלען דאָ.

קאריערעס, און מיר צווינגען אידען האנדלען קעגען זייער אייגענעם געוויסען, און ארטאדאקסישע אידען זיינען שלעכט און האבען ניט קיין אהבת ישראל, וכו' וכו' וכו'. אוודאי איז עס אומאנגענעם צו הערען אזעלכע בלבולים און צווען ווי די גאס ווערט פאר'סמ'ט מיט שנאה צו אונז. אבער מיר מוזען זיך אפאלערנען ממדותיו של הקב"ה: מוטב שנטמא את עצמנו ולא נאבד את תרומתנו. זאל מען אונז גורם זיין עלבון און באליידיגונגען, אבי מיר זאלען קענען פארטיידיגען קדושת הארץ.

איך וויל דאָ עפעס באַמערקען. מיינע ווערטער דאָ דאַרפֿען ניט אויסגעטייטשט ווערען, און איך בין אין פולשטענדיגען הסכם מיט אַלע באַשלוסען פֿון אונזער פֿאַרטיי. אין פֿיל פֿרטים בין איך ניט איינשטימיג מיט מיינע חברים. מיר דוכט זיך, און זיי לייגען צופֿיל געוויכט אויף רעליגיעזער כנסת געזעצגעבונג און ווילען דערגרייכען דאָס אוממעגלעכע. זיי האָבען קיינמאָל ניט געהערט ר' חיים בריסקער'ס וואָרט, און אין פֿסוק „לך בכחך זה והושעת וכו'“ געפינען זיך אָן עשה און אַ לאו הבא מכלל עשה: 1) אַ חוב אויפֿן מענטשען צו טאָן אַליץ וואָס ער קען: 2) אַ איסור ניט צו פרובירען טאָן זאָכען וואָס קענען ניט דורכגעפֿירט ווערען.⁸ אָבער עס איז מיר קיינמאָל ניט געקומען אויפֿן געדאַנק צו צווייפלען אין דער וויכטיקייט פֿון אונזער באַוועגונג און אַפֿלייקענען אירע גרויסע לייסטונגען אויפֿן געביט פֿון חיזוק הדת אין ארץ ישראל.

ח

ובכן תן כבוד

וואָס האָט אונזער באַוועגונג אויפֿגעטאָן פֿאַר דער רעליגיעזער ארץ ישראל?

1) קודם כל האָט אונזער באַוועגונג געראַטעוועט דעם כבוד פֿון רעליגיעזען אידענטום פֿון אַ געשיכטלעכען שטאַנדפּונקט. נאָר צוליב איר און אַ דאַנק איר האָבען מיר אַ גרויסען חלק אין דעם וואונדערליכן קאַפיטעל פֿון בנין הארץ ותקומת המדינה. ווען ניט דער מזרחי וואָלט די

⁸ עיין ערכין טו, ע"ב; ביצה ל, ע"א; אורח חיים, תר"ח, ב; ברמ"א ובמג"א.

תקומת המדינה און אויך בנין הארץ פאַררעכענט געוואָרען אויסשליסלעך אויפן חשובן פון די נייט־רעליגיעזע פאַרטייען. וואל יאהא הדבר קל בעיניך. צי מיר ווילען אָדער נייט, די אידישע געשיכטע וועט ווידמען אַ סך זייטען דער מדינת ישראל. אונזער נאָמען וועט דאָרטען דערמאָנט ווערען נאָר צוליב דעם זכות פון דער מזרחי און הפועל המזרחי באַוועגונג. די לייסטונג איז אַ רעזולטאַט פון דער מעטאָדע „וארד להצילו“.

(2) דער מזרחי האָט אויסגעבויט אַ שול־נעץ פון חינוך דתי, וואָס איז שפעטער פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין דעם חינוך ממלכתי דתי, וואו אומגעפער אַ דריטעל פון אַלע קינדער לערנען. אָן מזרחי אַלס פּאָליטישע פאַרטיי און אָן דעם „וארד להצילו“ וואָלט קיין רעליגיעזער חינוך אין ארץ ישראל נייט געווען — נייט קיין ממלכת־דתי, און נייט קיין חינוך עצמאי. בכלל הער איך סיי פון פרומע אידען און סיי פון פרייע און אויך פון אַ סך פון דער ארץ־ישראל יוגנט, רעליגיעזע און נייט קיין רעליגיעזע, אַז אין ארץ ישראל מערקט זיך אַ שינוי לטובה. די צייטונגען נאָך ימים נוראים, אָנהויבענדיג מיטן „הצופה“ פון רעכטס און ענדיגענדיג מיטן „על המשמר“ פון מפ"ם, האָבען באַריכטעט, אַז היינטיקס יאָר זיינען די שולען געווען געפאַקט אויך מיט יוגנט. טאַטעס זיינען געזעסען אין דער היים און געשפּילט אין קאָרטען יום הכּפורים און די קינדער האָבען פאַרבאַכט אין בית המדרש. די צייטונגען האָבען דערציילט וועגען עלטערען, וועלכע זיינען געקומען אין שול און געוואָלט מיט געוואָלד אָהיימשלעפען די קינדער. אַ נייער טיפּ פון „בן סורר ומורה“ איז אויפ־געשטאַנען אין ארץ ישראל. בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו איננו זולל ואיננו טובא.

יע, עס איז אַ מרד, אָבער אַ הייליגער מרד. ווער האָט פאַראורזאַכט דעם מרד? די אידען וועלכע פירען דעם קאַמף מיט קללות און חרמות, מיט פאַשקווילען און זידלערייען, אָדער די באַוועגונג וואָס אונטער איר פאַן איז אַנטשטאַנען אַ חינוך סיסטעם פון בתי ספר יסודיים, ישיבות בני־עקיבא, בתי ספר למלאכה און אַזוי ווייטער? אמת, איך האָלט אַז אונזער באַוועגונג האָט נייט געטאָן גענוג אויפן געביט פון חינוך. אָבער דאָס וואָס זי האָט יע געלייטעט האָט אַריינגעבראַכט אַ נייעם גייסט אין ארץ הקודש. און אויב עס איז אמת, אַז אונזער באַוועגונג האָט איצט געוואונען איר קאַמף פאַר אַ רעליגיעזען חינוך על־יסודי, און איך האָף און בין מתפלל אַז זי האָט נייט נאָכגעגעבען אויף דעם געביט אַפילו כּקוצו של יוד (אַפילו אויב זי האָט אַלס פרייז פאַר אַ פשרה בנוגע חינוך געקראָגען אַנדערע קאַנצעסיעס אויפן רעליגיעזען געביט) דאָמאַלסט איז

באמת כדאי געווען אונזער ירידה אין טומאה, אין דעם נאַרישען „מועדון הארבעה“ און דער ביטול זמן און מיקוח. דאַמאַלסט איז זיכער מקויים געוואָרען דער „וארד להצילו“ אויף אַ גרויסאַרטיקען מאַסשטאַב!

3) דער מזרחי, דורך דער מעטאָדע פון „וארד להצילו“, האָט אויפֿ־געהיט די קדושת המשפּחה, מציל געווען דעם ישׁוב פון ממזרות, חללות און גיות. ווען ניט דאָס געזעץ פון קידושין וגיטין על פי ההלכה, וואָלט דאָך די גאַנצע טהרת העם אונטערגעגאַנגען. וויסען זאָלט איר, אַז אויב איסורי עריות וואָלטען געקענט חתונה האַבען אין ארץ ישראל, וואָלטען מיר אין גלות בכלל ניט געהאַט קיין מעגלעכקייטען אָפּצוהיטען אידען פון אַזעלכע איסורים. גיט נאָר אַ קוק וואָס פאַר אַ שכר אונזערע חברים האַבען מקבל געווען דערפאַר. לייענט דעם „טיימס“, וויפיל טרערען איר קאַרעספּאַנדענט פאַרגיסט איבער אַ מיידעל, וועלכע וויל דווקא חתונה האַבען מיט אַן אַראַבער און דווקא דערציען דאָס קינד אין מוסולמאַנישען גלויבען. „וארד“ — זיכער: מען באַליידיקט אונז, מען באַשולדיגט אונז אין געפיללאַזיגקייט און האַרטקייט, אין פאַנאַטיזם — אַבער פאַרט „להצילו“.

4) אויב עס איז דאָ אַ שבת אין ארץ ישראל, איז עס אַ דאַנק אונזער באַוועגונג וואָס האָט געקעמפט אין די פאַרשיידענע עיריות פאַר ספּע־ציעלע מוניציפּאַלע סטאַטוטען. אמת, עס איז דאָ אַ סך חילול שבת אין ארץ ישראל, אַבער עס איז דאָך אַ מדרגה, אַז מען קען ריידען וועגען חילול שבת. דאָ אין אַמעריקע, האַלטען מיר נאָך ניט ביי דער מדרגה. מיר ריידען דאָ, ווי ביאַליק האָט זיך אַמאַל אויסגעדריקט, וועגען שמירת שבת. ווידער דער קאַמף פאַר שבת האָט אונז געקאָסט אַ סך געזונט. מיר האַבען זיך מטמא געווען. מיר האַבען געמוזט אַנקומען צו דעמאַנ־טראַציעס, פּראָטעסט־מיטינגען, פּאָליטישע פאַרהאַנדלונגען, מקוח — „וארד“, אַבער אַליץ כדי צו פאַרווירקלעכען דעם תכלית — „להצילו“.

5) דער מזרחי האָט אויסגעקעמפט דעם קאַמף פון „מי הוא יהודי?“ ווען דער מזרחי וואָלט זיך ניט מוסר נפש געווען דערפאַר, וואָלט היינט דער משומד, דער קאַטוילישער מאַנאַך, ניט געהאַט קיין שוועריגקייטען דורכפירען זיין חלום אַז ארץ ישראל זאָל אנערקענען אַלס אידען איינעם מיט אַ צלם אויפן האַרצען. די לינקע פרעסע לייגט דאָך איין וועלטען פאַר דעם משומד. וויפיל עלבון און בזיונות און רדיפות זיינען אונזערע חברים דורכגעגאַנגען צוליב דעם קאַמף ניט נאָר מצד די לינקע, נאָר אַפילו מצד אונזערע צדיקים. וויפיל באַליידיקונגען האַבען זיי געליטען פון אונזערע קנאים וועלכע זיינען בודק אַלעמען די ציציות. דער מצב פון „וארד“ איז געווען פּאַטעטיש אַבער דער אַביעקטיוו „להצילו“ איז

געווען גרויס. די ירידה איז געווען צורך עליה, צו וועלכע אונזער באַ-
וועגונג האָט איצט זוכה געווען.

6) זאחרון אחרון חביב! דער קאַמף פאַר דער רבנות אין ארץ
ישראל איז געווען די גולת הכותרת פון דעם „וארד להצילו“. בשעת
די מפא"י האָט געוואָלט איגנאַרירען די רבנים און מיטן כח פון אַ רעליגיע
מיניסטעריום, וואָס איז געווען פאַרקויפט צו איר, געשטרעבט צו
ברעכען דעם ווידערשטאַנד פון הונדערטער רבנים, צווישען זיי גדולי
ישראל, יושבי על מדין — ווער האָט זיך געשטעלט בפרץ? אפשר האָבען
עס געטאָן אונזערע קנאים, וועלכע האַלטען אַז דער מזרחי איז ניט פרום?
חס ושלום! זיי זיינען דאָך געלאָפען צו די דאַמאַלסטדיגע נאַטשאַנאַליקעס
און זיך דערקלערט אין ליבע צו זיי, און געזאָגט, אַז עס איז זיי מער
ניחא אַ שר, וועלכער איז אַ משרת ביי אַ ניט רעליגיעזער פאַרטיי, איידער
משה שאַפיראַ, דער איד, וועלכער טראָגט די משא פון יהדות אַזוי פיל
יאָרען. פאַרטיידיגט די אויטאָנאָמיע פון רבנות האָט אונזער באַוועגונג.
ווער האָט דערמוטיגט רבנים, אַז זיי זאָלען אַרויס מיט אַ שטורעם קעגען
דעם פאַרזוך, אַז אַ שררה זאָל אַרויפצווינגען אַ רב אויף זיי, — אויב ניט
אונזער פאַרטיי?

מיר ווייסען אַלע ווי אונזערע פוסקים האָבען פאַרדאַמט יעדען פאַרזוך
פון אירגענד וועמען זיך לאָזען אויסוויילען דורך מלכות צו זיין חזן צי רב
אַדער פאַרנעמען וועלכע עס איז פאַסטען ביי אידען. דער איסור באַצייט
זיך ניט דווקא אויף אַ גוי'אישער, נאָר אויך אויף אַ אידישער שררה.
איך וויל באַטאָנען, אַז דער קאַמף איז געווען געריכטעט ניט געגען וועלכער
ניט איז פערזאָן, נאָר געגען אַ ניט-אידישער מעטאָדע פון בחירות. די
הלכה פון ר' יצחק'ן, אַז „אין ממנין פרנס על הציבור אלא א"כ נמלין
בציבור“ באַצייט זיך אפילו אויף אַ גדול שבגדולים. בצלאל איז זיכער
געווען אַ שיינער איד און איז געווען קוואַליפֿיצירט פאַר זיין אַמט, און
פונדעסטוועגען האָט אפילו דער רבש"ע ניט געוואָלט אַרויפצווינגען
אים אויפן קהל, ווי די גמרא אין ברכות, נ"ה, ע"א, דערציילט אונז.⁹⁾

⁹⁾ אויב דאָס אַמט פון רבנות איז אויסשליסלעך פאַרבונדען מיט הוראה, זיין און
הרבצת תורה, דאַמאַלט קען די הלכה פון „אין ממנין פרנס על הציבור אלא א"כ נמלין
בציבור“ ניט אָנגעווענדעט ווערען אויף דאָס וויילען פון אַ רב, און מינוי לרבנות
דאַרף באַהאַנדעלט ווערען ווי מינוי סנהדרין אַדער סתם דינים, וואָס ווערט דורכגעפירט
מלמעלה למטה (ב"ד הגדול איז ממנה סנהדראות קטנות לשבטים ולעירות. עיין ברמב"ם,
פ"ג מ"ה סנהדרין ה' ח'; „כל סנהדרין או מלך או ראש גולה שהעמידו וכו'“. עס איז
כמעט מפורש, אַז זיי אַליין זיינען די שטענדיקע ממנים פון דיינים. בנוגע למינוי כהן

ווען עס וואלט געלונגען דער רעגירונג דורכצופירען איר פלאן, וואלט די גאנצע רבנות געווען צעשטערט. קיינער וואלט זיך ניט גערעכענט מיט איר. יע, דעם טעם פון „ווארד“ אין זיין גאנצער ביטערקייט האבען מיר טועם געווען. אונזער באוועגונג האט געליטען, געווען איינזאם און פאראכטעט, אבער האט אנגעהאלטען די פאזיציעס. אף על פי כן איז דער „להצילו“ מקוים געווארען.

איך וואלט געקענט אייך דערציילען וועגען אנדערע לייסטונגען אויף פארשיידענע געביטען. אטו כי רוכלא ליזיל ולימני. וואס איז אפשר אמוויכטיגסטען, איז דער פאקט, וואס אונזער באוועגונג האט, ווי יעקב בשעתו, אנגעהויבען פאדערען ברכות מטל השמים ומשמני הארץ. מיר זיינען אין „שדה“ און מיר באטייליגען זיך אין אלע פאזען פון מלוכה לעבען. מיר קעמפען מיט שטאלץ און מיט מוט. א מוטיגע און קעמפע רישע באוועגונג קויפט זיך איין א סך שונאים, אבער זי רופט אויך ארויס דרך-ארץ. איך האב שוין א סך מאל געזאגט, אז אין מיין פרייוואטען לעבען זוך איך שטענדיג אז מען זאל מיך רעספעקטירען, איידער ליב האבען. מיר זיינען ראש השנה און יום כיפור מתפלל ניט אויף ליבע נאר אויף רעספעקט, „ובכן תן כבוד ד' לעמד.“ אז מען קעמפט פאר עפעס אויפ-ריכטיג, מוז מען רעספעקטירט ווערען דורך אלעמען, געגנער און פריינד. „ומלכי צדק מלך שלום הוציא לחם ויין.“ ווען האט מלכי צדק אנגעהויבען מכבד צו זיין אברהם/ען? ערשט ווען אברהם האט באוויזען, אז ער קען ניט נאר זיין א גוטער מכניס אורה, נאר אויך א לוחם, אז ער קען די מלאכה פון מלחמה: „וירק את חניכיו — וירדפם עד דן.“

גדול, עיין תוסי מגילה דף ט, ע"ב, ד"ה ולא; תוסי יומא דף י"ב, ד"ה כהן גדול; תוספתא ריש פ"ג דסנהדרין, רמב"ם פ"ד מ"ה כלי המקדש ה"ו; יבמות, ס"א, ע"א, ד"ה: „מנהו“; רש"י, שם). אויב אבער רבנות דריקט זיך אויס אויך אין סאציאל פאליטישע פונקציעס (פארזארגונג פון צרכי הקהל, חסד, צדקה, רעפרעזענטאציע א. א. וו.) דאמאלסט איז דער רב ניט נאר א מורה הוראה און א דיין צדק נאר אויך א פרום, און זיין מינוי דארף האבען הסכם הקהל. עס איז איבעריק צו באטאנען, אז די געשיכט פון רבנות האט באשטעטיקט די צווייטע דעפיניציע. דער רב איז געווען ניט נאר א מורה צדק נאר אויך א רועה נאמן פון זיין קהילה.

יעדנפאלס האט די גאנצע חקירה קיין שייכות ניט מיט דעם איסור בנוגע דער אריינמישונג פון א שררה אין בחירה פון א רב און זיך לאזען דערווילען מיטן כח פון מלכות. ווען דער רמב"ם באצייכענט דעם מלך אלץ ממנה פון דינים באציט ער זיך אויף א הולך ברכי ד', א תלמיד חכם און א מוקיר רבנן און ניט אויף א שררה האט אנערקענט ניט די אויטאריטעט פון תורה און איז אליין ניט קיין שומר מצוות. אזא שררה טאר מען ניט אריינמישען אין רעליגיעזע מינויים, פונקט ווי א ניט-אידישען מושל.

א ביסעל דברי וידוי

וואָס דאַרף זיין דער ענטפער פון אונז, אַמעריקאַנער אַרטאָדאָקסיע, צו אַזאַ באַוועגונג? לאַגיש, וואַלטען אַלע רעליגיעזע אידען געדאַרפט געהערען צום מזרחי, ווייל די מזרחי וועלט־אנשוואונג פון פאַרטיידיגען די אהלי יעקב דורך אַריינדרינגען אין „שדה“, אין עשו׳ס תּחום, און פאַרוואַנדלען איר אין אַ „שדה אשר ברכו ה׳“, איז אַקצעפטירט געוואָרען דורך דער אידישער קהלה אין אַמעריקע. אַמעריקאַנער פרומע אידען זיינען ניט פאַרשפּאַרט אין די אהלים, זייערע קינדער, ב״ה, באַזוכען די בעסטע בילדונגס־אַנשטאַלטען אין לאַנד; זיי חבר׳ן זיך ניט דווקא מיט פרומע, נאָר אויך מיט ניט־פרומע אידען, אפילו מיט ניט אידען. זיי ריידען די שפּראַך פון לאַנד, באַטייליגען זיך אין אַלע פּראָפּעסיעס, א. א. ו. דער אַמעריקאַנער איד (און איך רייך דאָ וועגען פרומע אידען) פאַרשטייט נאָר ניט, אַז מען קען זיך איזאָלירען פון דער אַרומיגער וועלט. ער איז אַ טייל פון דער אַמעריקאַנער עקאָנאָמיש־פּאָליטישער געזעלשאַפט. ממילא דאַרף ער דאָך זיין קאָנסעקווענט און אונטערשטיצען די זעלבע שיטה אויך אין ארץ ישראל. אָבער, ליידער שטייען אַ סך פונדערווייִטע טענס און אַ סך זוכען חסרונות.

איך וויל מיך דאָ ווענדען צו מיינע חברים און תלמידים, רבנים וואָס פאַרנעמען כּסאות לתורה: פאַרוואָס שליסט איר זיך ניט אָן אין דער באַוועגונג? איז זי צו ווייניג פּרום פאַר אייך? זייט איר טאַקע פאַרשפּאַרט אין די אהלי יעקב און איר גייט גאָרניט אַרויס אין דער גרוי־סער „שדה“, כדי אויסצואיבען אַן השפּעה? און לאַמיר פרעגען אייך אַביסעל סאַרקאַסטיש: זיינען די אַמעריקאַנער שולען, אפילו די, וועלכע האַבען גרויסע, הויכע מחיצות, אהלי יעקב, אַדער זיי געפינען זיך אויך אין „שדה“? זיינען אייערע פּרעזידענטען און אַנדערע שול־באַאַמטע אַלע שומרי שבת? זיינען ניט אייערע בר־מצוה פּייערונגען אַביסעלע סעקור־לאַריזירט? דאַרפט איר אייך ניט באַנוצען זיך מיט פּאָליטיק כדי אַנ־צוהאַלטען אייער פּרעסטיזש און השפּעה? איך קריטיקיר אייך, ח״ו, ניט, איך ווייס, אַז איר זייט די שומרי החומות, און ווען ניט איר, וואַלט אַ כּוואַליע פון רעפּאַרם פאַרטרונקען אַלקי. אָבער איך וויל אייך פרעגען: פאַרוואָס הויבט איר אָן זיך וואַקלען ווען עס קומט צו ארץ ישראל, און אייך דוכט זיך, אַז די שיטת ההתפשטות פון מזרחי, די שיטה פון „ראה

ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' " איז ניט ריכטיג? פלוצלינג ווערט איר צדיקים וועלכע האלטען פון צמצום, אנהענגער פון יעקב וואָס איז נאָר אַ יושב אהלים! אמת, עס זיינען געווען גדולי ישראל, וועלכע האָבען אַזוי געדענקט, אָבער יענע גדולי ישראל זיינען געווען נאה דורשים ונאה מקיימים. זיי האָבען געלעבט ווי נזירים; זיי זיינען געווען פרושים מן העולם הזה. אַזוי האָבען זיי דערצויגען זייערע קינדער און אַזוי באמת האָבען על פי רוב געלעבט זייערע אָנהענגער. אָבער איר, מיט קינדער אין אַמעריקאָנער קאלעדזשעס, מיט סערמאָן מאַניועלס, מיט בוקרעוויוס, מיט טהאַנקסגיווינג סירוויסעס, מיט מיניסטעריאל אַסאָסיאיישאַנס (איך קריטיקיר קיין זאך ניט) — געפינט זיך דאָך אין „שדה“! ממילא פרעג איך אייך, פאַרוואָס פאַרשטייט איר ניט די וויכטיגקייט פון אונזער אַרבעט אין ארץ ישראל? פאַרוואָס שטייט איר פון ווייטנס? גלויבט מיר, אַז דער מזרחי אין ארץ ישראל האָט אין די לעצטע דרייצען יאָר אויפגעטאָן טויזנטער מאָל מער ווי אַלע רבנישע אַרגאַניזאַציעס אין אַמעריקע צו־זאַמענגענומען. איך אָפעליר צו מיינע תלמידים און חברים בכל מקום שהם אַנצושליסען זיך אָן מזרחי און אויך רעקרוטירען בעלי בתים פון זייערע קהילות פאַר אונזער באַוועגונג. טאָג טעגלעך שיקט איר מיר צו שאלות אין אַ סך מקצועות התורה, אין איסור והיתר, גיטין, קידושין, גרות, שבת, תפלה, בית הכנסת, מלוה ולוה, טוען ונטען, וכו', און איר פאַרלאָזט זיך אויף מיינע פסקים און הוראות. די פאַרמולירונג פון אַ ריכטיקער באַציאונג צו ארץ ישראל איז פונקט אַזאָ וויכטיקער ענין ווי אַנדערע שאלות. אויך בנוגע דעם ענין קענט איר זיך סומך זיין אויף מיר. איך זאָג אייך, אַז אונזער באַוועגונג איז גוט גענוג פאַר אונז, אַמעריקאַנער סתם אידען און רבנים.

7

שובו בנים שובבים

דער דריטער און לעצטער בראשית־אמת פון אונזער באַוועגונג דריקט זיך אויס אין אונזער אמונה אין דער אומצעשטערבאַרקיט פון קדושת ישראל און אין דער הבטחה פון רבש"ע, אַז „סופם של ישראל לעשות תשובה“, ווי דער רמב"ם ברענגט עס אין פרק ז' מהלכות תשובה, הלכה ה': „וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף

גלותו ומיד הם נגאלים, שנאמר: „והיה כי יבוא אליך כל הדברים וכו', ושבת עד ה' אֱלֹהֶיךָ ושב ה'". מיר גלויבען, אַז ווי טיף אַ איד זאָל ניט זיין פאַרזונקען אין חטא און אין גסות און אין חומריות, בלייבט נאָך אין אים ברענען דער נר ה' נשמת אדם, און מען טאָר קיינעם ח"ו ניט אַפּוּזאַגען די מעגלעכקייט פון תשובה. חז"ל דערציילען, אַז ר' מאיר האָט געבעטען אחר'ן בשעת ער האָט געריטען שבת אויפן פּערד: „אף אתה חוזר בך", און אַז אחר האָט געענטפּערט נאָכן בבלי: „כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר", און נאָכן ירושלמי¹⁰: „פעם אחת רוכב הייתי על הסוס ביום הכיפורים שחל להיות בשבת אחורי בית קודש הקדשים ושמעתי בת־קול: 'שובו בנים שובבים, חוץ מאלישע בן אבויה' וכו'". גלויבט איר, אַז אחר האָט גוט געהערט און ריכטיג פאַרשטאַנען דעם בת־קול? חס ושלום! ווי קען אַ בת־קול פּסק'ענען קעגן די יסודות פון דער אידישער אמונה, קעגן דער הלכה פון „אפילו כפר בעיקר כל ימיו ועשה תשובה באחרונה, מקבלין אותו, שנאמר: 'תשב אנוש עד דכא' — עד דכדוכה של נפש". ווי האָט דאָס בת קול געקענט אַפּשטופען דעם גרויסען תנא שהציץ ונפגע? ער האָט דאָך פאַרט געהערט אַ בת קול. ער האָט עס דאָך דערציילט זיין באַליבטען תלמיד, רבי מאיר'ן, אחר וואָלט דאָך ניט דערציילט קיין ליגען. וואָס האָט דאָס בת קול געוואָלט פון אים, פון דעם טיף־פאַרפלאַנטערטען און טראַגיש פאַרפּירטען תנא?

נאָך עפעס מוזען מיר פרעגען. ממ"נ, האָט דאָס בת קול ניט געוואָלט אַז אחר זאָל טאָן תשובה, האָט ער דאָך ניט געדאַרפט אין גאַנצען זיך באַשעפטיגען מיט אים. פאַרוואָס האָט דאָס בת קול אַנגעהויבען מיט דערמונטערונגס ווערטער „שובו בנים שובבים" און חותם געווען מיט דער שרעקלעכער פאַרדאַמונג פון „חויץ"? דאָס בת קול האָט זיך דאָך ניט גערייצט, ח"ו, מיט אַן אַפּטריניגען תנא?

מיר דוכט זיך, אַז דעם אמת'ען אינהאַלט פון דעם בת קול קענען מיר געפינען אין דעם שינוי נוסחאות פון בבלי און ירושלמי. ווי האָט דאָס בת קול זיך געווענדעט צו דעם חוטא? ווי האָט דאָס בת קול אים אַנגערופען? אלישע בן אבויה, מיט זיין אמת'ען נאָמען, אָדער אחר, מיט דעם פּסעוודאָנים? דער ענטפּער דערויף איז זייער אַ פשוט'ער. די ווערטער פון ליבע און צאַרטקייט „שובו בנים שובבים" זיינען זיכער

¹⁰ עיין מדרש רבה, רות ו', ד', וואו די נוסחה איז: רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית הכנסת ביוה"כ שחל להיות בשבת וכו'.

געווען אַדרעסירט צו אלישע בן אבויה. אים האָט דאָס בת קול גערופען, געבעטען, געשלעפט צו זיך; אים האָט די שכינה געצערטעלט ווי אַ מאַמע וואָס געפינט אַלע מאָל אַ זכות אויף איר זון. דאָס שאַרפע וואָרט „חוי“ האָט זיך באַצויגען צו אַחר'ן ניט אלישע בן אבויה. דער בבלי גיט איבער דעם ריכטיגען נוסח פון דעם בת קול. די שכינה האָט געוועקט און גע-צויגען צו זיך אלישע בן אבויה, אָבער געטריבען און געיאָגט האָט זי אַחר'ן. פאַרוואָס? ווייל דער אמת'ער תנא, דער חכם מחכמי ישראל, וועמען רבי ציטירט אין פרקי אבות — האָט קיינמאָל ניט געזינדיגט, קיינמאָל ניט פאַרראַטען די כנסת ישראל, זיך קיינמאָל ניט גע'חבר'ט מיט די רוימער, קיינמאָל ניט געוואַלט אַפרייסען אידישע קינדער פון תורה און יראת שמים. בוגד געווען האָט אַן אַנדער פערזאָן, אחר. די בגידה איז געקומען אויף אַ מערקווירדיגען אופן. אלישע בן אבויה האָט זיך איין פרימאַרען ניט דערקענט; ער האָט געמאַכט אַ פאַטאלען טעות בנוגע זיך, אַ גלגול, אַ שוואַרצע העסלעכע נשמה האָט זיך אַריינגעקליבען אין אלישע בן אבויה, אים פאַר'כישופ'ט און איבערצייגט אַז ער איז ניט דער תלמיד פון די חכמי המסורה, אַז ער האָסט אַלץ וואָס איז הייליק, אַז די כנסת ישראל איז ניט זיין מוטער, אַז איר עתיד איז ניט זיינער. פלוצלונג איז אלישע בן אבויה געפאַנגען געוואָרען דורך אַחר'ן, וועלכער האָט זיך פאַרשטעלט אַלס דער אַמאָליגער תנא. דער אחר איז אַנטלאָפּען פון בית המדרש. פון דעם אַחר'ס קעשענעס פלעגען אַרויספאַלען ספרי מינים, דער אחר האָט מחלל שבת געווען און פלעגט אַפּשפּאַטען פון אַלץ, וואָס איז געווען הייליג און טייער. אָבער דער אמת'ער אלישע בן אבויה, פאַרבאַרגען אין די מעמקים פון דער פערזענלעכקייט, האָט קיינמאָל ניט פאַרראַטען דעם רבש"ע און דער כנסת ישראל. ער איז נאָר געווען אַ שבוי ביי אַ פּסעוודאָ-פּערזענלעכקייט, ביי אַחר'ן. איין מאָל, אַ יום כיפור שחל להיות בשבת, איז אחר משוגע געוואָרען, איז אַרויף אויפן פּערד בפרהסיא, און בליץ שנעל האָט אים דער פּערד געטראָגען דורך אידישע ישובים. זיין רייטען האָט אַפּ-געהילכט איבער די פּוסטע גאַסען פון שטעט און דערפער אין ארץ ישראל. אידען האָבען אַרויסגעקוקט פאַרוואונדערט פון די פּענסטער פון די בתי מדרשים. ווער איז עס דער גס רוח, וועלכער צעשטערט די הייליגע רוח פון שבת שבתון? — האָבען זיי געפּרעגט, ערשטוינט און צעטומעלט, איינער דעם אַנדערען. פלוצלינג איז עפּעס מערקווירדיגעס געשען. זיין דעם טראַגיש-פאַרפּלאַנטערטען תנא, אין דער פאַר'כישופ'טער פּערזאָן, האָט אויפגעוואַכט אלישע בן אבויה, אַ פּראַכטפולע נשמה, וואָס איז לע-טאַרגיש געשלאָפען אין מעמקי הנפש, האָט אויפגעוואַכט. זי האָט זיך

אויפגעכאפט אויף אַ מאַמענט און אַ שטופ געטאָן אחר'ס האַנט ער זאָל אַ קירעווע טאָן דאָס פּערד צום קודש הקדשים.

פאַרוואָס זאָל אחר פּלוצלונג פאַרבירייטען דעם קדש הקדשים דוקא יוה"כ, וועלכען ער איז מחלל בפרהסיא? אחר האָט זיך אַליין גע-וואונדערט, פאַרוואָס עס ציט אים צום קודש הקדשים דוקא אין דעם טאָג וואָס איז אַזוי ענג פאַרקניפט מיט דעם הייליקען פּלאַץ. פּלוצלונג האָט די געפאַנגענע נשמה, בת מלך אסורה ברהטים, אָנגעהויבען מאַנען פון אים. ער זאָל איר דערקענען, „הכר נא: הכתנת בנך היא“; אלישע, דו ביסט ניט קיין אחר! די שוואַרצע נשמה וואָס האַלט דיך געפאַנגען, פאַרצויבערט, איז ניט דיין פריינד, נאָר דיין ערגסטער שונא; אלישע: אידענטיפיציר זיך מיט מיר, מיטן גאַנצען עבר, מיט דינע רביים, מיט דינע חברים. קום צו מיר, טרייב אַוועק אחר'ן, אחר איז ניט דו, ער איז דער טייוול אַליין.

קום צוריק, „שובו בנים שובבים, שובה ישראל“! דו זעסט דאָך, אַז דיך ציט צום ק"ק ווי מיט אַ מאַגענט. אלישע, עס איז יוה"כ היינט, דער רבש"ע וואָרט אויף אַלעמען, אַז זיי זאָלען קומען צו אים; אלישע, הערסטו ניט דעם בת"קול וואָס בעט זיך ביי דיר דו זאָלסט טאָן תשובה. דו רייסטסט איצט פאַרביי דעם קה"ק — געדענקסט, ווי דער רבי פּלעגט דערציילען וועגען די עבודת כהן גדול, ווי ער פּלעגט נאָכזינגען דעם וידוי פון כהן גדול; אלישע, דערקען זיך, הער זיך איין צום בת"קול: שובו בנים שובבים, שובה ישראל.

און אלישע בן אבויה האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ וויילע און האָט דערהערט דעם בת"קול: שובו בנים שובבים, שובה ישראל — חוץ מאחר. געמיינט האָט דער בת"קול, אַז אלישע בן אבויה זאָל זיך אָפּטרייסלען פון „אחר“, פון זיין פּסעוודאָ-פּערזענלעכקייט, פון זיין פאַלשער אידענ-טיטעט. קום צו מיר, צעלאָזענער זון; לאז אחר'ן איבער אין דרויסען. אָבער דער טראַגישער גורל האָט גורם געווען, אַז אלישע בן אבויה האָט אַ טעות געהאַט און אָנשטאַט חוץ מאחר האָט ער דערהערט זיין נאָמען בפירוש: חוץ מאלישע בן אבויה, ווי דער ירושלמי באַריכטעט. ער האָט געמיינט, אַז „אחר“ און ער זיינען איינס און ער, אלישע בן אבויה, קען ניט איבערלאָזען אחר'ן אַליין. ער האָט אַ שמיץ געטאָן דעם פּערד און פאַרשוואונדען, און אין דעם מאַמענט איז נעלם געוואָרען די ריינע גע-שטאַלט פון אַ גרויסען תנא. וואָס האָט זיך ניט געקענט. דער ירושלמי פירט אויס: „שידע את כחי ומרד בי“, איר ווייסט פאַרוואָס האָט אלישע

בן אבויה מורד געווען אין בורא עולם טראַצדעם וואָס ער איז געווען אַזוי גרויס אין תורה? ווייל דער תנא האָט נישט פאַרשטאַנען זיין אייגענעם כח און האָט זיך אַליין פאַראַטען. לא ידע את כחו ומרד בעצמו.¹¹ די אייגענע איד-אומוויסענהייט און זעלבסט-מיסרעפרעזענטירונג האָבען גורם געווען דעם טראַגישען חטא.

יע, רבותי: מיר האָבען יאָרנלאַנג מיטגעאַרבעט מיט חפשים, מיט בעלי עברות, ווייל אין יעדען חפשי האָבען מיר געזען די אחר-טראַגעדיע; אין יעדען חפשי, גלויבען מיר, געפינט זיך געפאַנגען אַן אלישע בן אבויה וועלכער כאַפט זיך אויף פון צייט צו צייט און מאַנט, און פראַטעסטירט, און לויפט צום קודש הקדשים, אַפילו ווען ער רייט אויפן פערד ביוה"כ שחל להיות בשבת. ווען ניט די עקזיסטענץ פון אַן אלישע בן אבויה אין יעדען פון זיי, וועלכער שטופט זיי צום קודש קדשים, וואַלטען זיי דאָך זיך ניט מקריב געווען פאַר ארץ ישראל און דעם ישוב, אַ סך מאַל קעמפען מיר ביטער געגען די אחרס; מיר ראַנגלען זיך מיט זיי עקשנות'דיג און פאַר-ביסען, ווייל די אחרס טוען אַן אַ סך שלעכטס. אָבער אפילו ווען מיר שטייען בקשרי המלחמה, האָבען מיר קיינמאָל ניט פאַרגעסען, אַז אין אַט-די אַלע אחרס זיצען בסתר, במעמקים, אלישע בן אבויהס, וועלכע וועלען סוף-כל-סוף דערוואַכען און וועלען זיך מטהר זיין. אמת, אַ סך מאַל וועלען זיי פאַרביירייטען דעם ק"ק און ניט פאַרשטיין דעם בת-קול. זיי וועלען זיך ניט קענען אידענטיפיצירען מיט קדושה און מסורה. די אלישע בן אבויה'ס וועט זיך דוכטען, אַז זייער וועג צום רבש"ע איז אַפגעשלאָסען און אַז קיין צוריק איז ניטאָ; אחר וועט זיי אַזוי איינ-שמועסען. אחר איז דאָך אַ גרויסער לאַגיקער און דיאַלעקטיקער! אָבער עס וועט קומען דער טאָג, דער ביום ההוא, ווען דער בת-קול פון "שובו בנים שובבים חוץ מאחר" וועט אַפהילכען קלאַר און דייטלעך און דער אַלטער אַלישע בן אבויה וועט אויפטויכען ממעמקים.

דאָמאַלט וועט געשען דער גרויסער נס: "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך".

¹¹האָט אחר סוף כל סוף דערהערט דעם בת קול פון שובו בנים וכו'? האָט ער תשובה געטאָן? פון בבלי, חגיגה דף ט"ו, ע"ב, ווייזט אויס, אַז ניין, און אַז ער איז געשטאַרבען אַ חוטא. "כי נח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לידייניה ולא לעמלא דאתי לייתי וכו'". אין ירושלמי חגיגה פ"ב, ה"א, ווערט דערציילט אַ ביסל אַנדערש "לאחר ימים חלה אלישע וכו' חשב אנוש עד דכא עד דכרוכה של נפש מקבלין. באותה שעה בכה אלישע ונפטר והיה ר"מ שמח בלבו ואומר דומה שמתוך תשובה נפטר ר'".

